قەرەنی جەمیل

بە قەڵەمی خۆی:

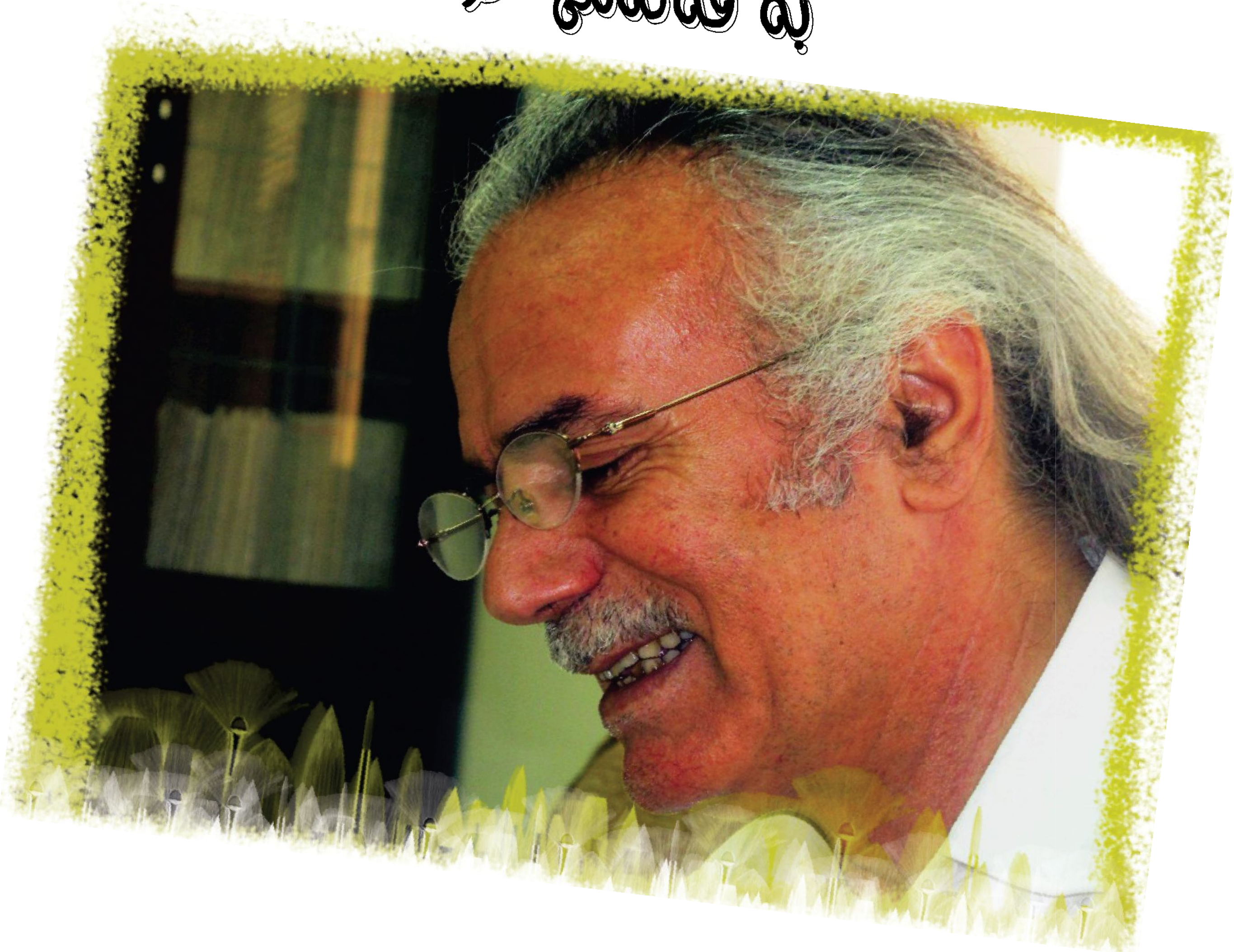

قەرەنی جەمیل بە قەڵەمی خۆی:

قەرەنی جەمیل حەسەن Karani Jamil Hasan

١٩٥٤- لە هەولێر لە دایکبووە، قوتابخانەی سەرەتایی و ناوەندی لە هەولێر تەواو کردووە.

١٩٧٦-٧٧ پەیمانگەی هونەرە جوانەکانی لە بەغدا تەواو کردووە.

١٩٧٧- ٧٨ مامۆستای قوتابخانەی سەرەتایی گوندی (ڕوستێ) بووە، پاش چۆڵکردنی لە لایەن حکومەتەوە، ١٩٧٨- ٧٩ گواسترایەوە قوتابخانەی سەرەتایی گوندی (ناورۆیین)/ دیانا.

١٩٧٩- بەرەو ئیتاڵیا ڕۆیشت، تا ساڵی ١٩٨٤ لە ئیتاڵیا مایەوە، هەر لە هونەری شێوەکاری کاری کردووە و پێی ژیاوە.

١٩٨٤- لە ئیتاڵیاوە بەرەو ئیسپانیا ڕۆیشت، تاکو ئەمساڵانەی دووایی ٢٠٠٢ هەر لەوێ کاری هونەری کردووە. لە نێوان ئەو ساڵانەدا ماوەی چوار ساڵ لە هۆڵەندا مایەوە و پاشان گەڕاوەتەوە ئیسپانیا.

لە ٢٠٠٣ تا ئێستا سەرنووسەری گۆڤاری شێوەکارییە و مامۆستاشە لە پەیمانگەی هونەرە جوانەکانی هەولێر لە بەشی شێوەکاری.

پێشانگە تایبەتییەکان:

١٩٧٦- لە بەغدا هۆڵی کۆمەڵەی ڕۆشنبیری کوردی لەگەڵ هونەرمەند جەمال ئیبراهیم.

١٩٧٧- لە هەولێر هۆڵی قوتابخانەی میدیا

١٩٨٤- لە بەرشەلۆنە/ ئیسپانیا هۆڵی Prat de lujanes

١٩٨٧- لە گرانادە/ ئیسپانیا هۆڵی Caja rural

١٩٨٩- لە گرانادە/ئیسپانیا قاوەخانەی Volter

١٩٩٠- لە ڤالینسیا/ ئیسپانیا هۆڵی Alhanas

٢٠٠٧- لە هەولێر هۆڵی میدیا

٢٠٠٨- لە سلێمانی گەلەری سەردەم

پێشانگە هاوبەشییەکان:

هەر لە ساڵی ١٩٧٢ تا ئێستا لە عێراق، ئیتاڵیا، ئیسپانیا، ئینگلتەرا، هۆڵەندا، بەلجیکا، دانمارک، نەمسا، پۆلۆنیا، بەشداری کۆمەڵێک پێشانگەی هاوبەشی کردووە.

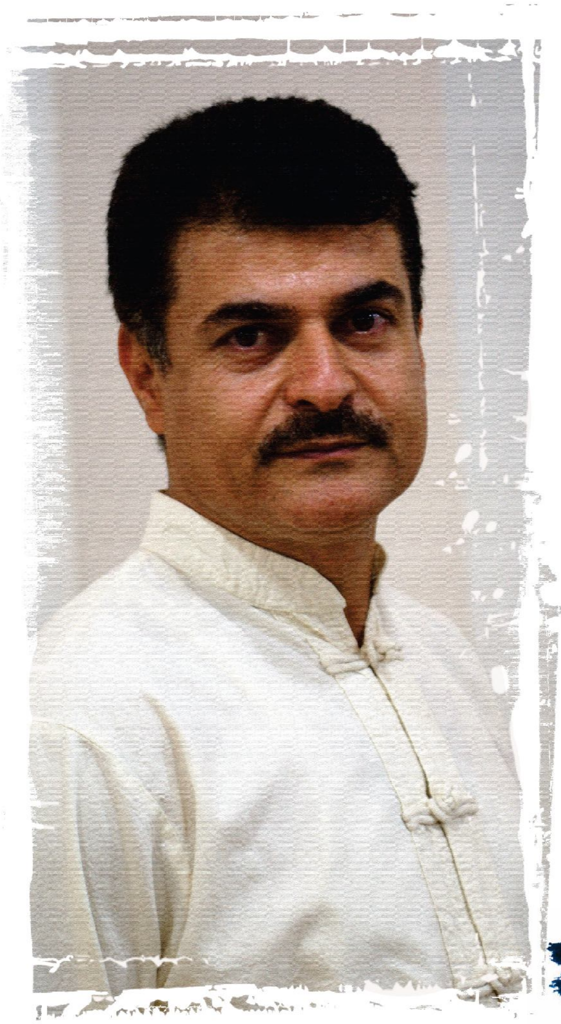

ئارکیۆلۆژیای واتا
یا تێپەڕاندن لە پەخشێکی
ئایکۆنی
لە کارە هونەرییەکانی
(قەرەنی جەمیل) دا

وەهبی ڕەسوڵ

(دەربڕین خۆی هونەر نییە، بەڵکو ئەوە هونەرە کە دەربڕینەکە دەیگەیەنێت)

هۆستۆن ستیوارت چامبەرلین

لە دووتوێی ئەم وتارەدا ئەو خەسڵەتەی کارکردنی هونەریی لە دەقێکی بینەیدا جێ مەبەستی ئێمەیە، کە وەرچەرخانێکی دروستکردووە، لە تێڕوانینی هونەرمەندی بە ئەزموون و خاوەن باکگراوندێکی بەپیتی هونەریی (قەرەنی جەمیل)دا. کە ئەویش تێپەڕاندنە لە دەسەڵاتی بە هەژمونی مێژووییانەی فۆرم، وەك نیشانەیەك، لە دۆخی ئایکۆنی بوونی خۆی (چون نیشانە لەدەقی بینەیدا سەرەتا ئایکۆنیانە سەرچاوە دەگرێت، واتە هەڵگری پەیوەندییەکی لێکچووی هاوشێوەی داخراو و دیاریکراوە، بەڵام لە ئاوێتە بوونیدا بەکۆ بنیادە جیاجیاکانی پێکهاتن و خۆ دروستکردنەوە، دەچێتە ئاسۆیەکی کراوەوە) و لەو ڕێگەیەشەوە، بەزاندنی سنووری داخراوی توانا گوزارشتیەکانی خودی فۆرم تێدەپەڕێنێت، کە بە زوبانێکی تر پێی دەوترێت، دەرچوون لە سیستمی کارکردن لە تۆڕێکی داخراوەوە، بە ئاراستەی تۆڕێکی کراوە.
تێکشکاندنی سیستمی کارکردنێک کە تێیدا، تۆڕێکی داخراو وەك پەیوەندییەکی بونیادی، هەژمونگەرابێت، بەرەنجامێکە کە دەبێت هونەرمەند سەرلەنوێ و لە کۆبنیادێك/کۆنتێکستێك/ی تردا، پەیوەندییە بونیادیەکانی دەقی بینەیی داڕێژێتەوە. ئەو دەمەش دەقی بینەیی دەبێتە چنراوێك لە کۆمەڵێ پەیوەندی بە دوایەکدا هاتوو، کە لەناو خۆیاندا لێکتر دەئاڵێن، تا مەرجی دەرکەوتنی دەق بئەفرێنن، " چونکە بونیادی هەر شتێك تەنها وێنە و هەیکەل و یەکەی ماددی، یاخود ئەو دیزاینە هەمەکییە نییە کە پارچەکانی پەیوەست دەکاتەوە، بەڵکو ئەو ڕێسایەیە کە پێکهاتەی شتەکان لێکدەداتەوە"(ابراهیم زکریا: مشکلە البنیە،ص٣٣) ئەمە لە ساتێکدا کرانەوە توانای گواستنەوە و گۆڕانمان دەداتێ، لە بونیادێکەوە بۆ بونیادێکی تر، لە بونیادێکی داخراوی واقیعییەوە، بۆ بونیادێکی هێماگەرایی (ڕەمزی) کە ڕێگەکانی دیاریکراو نییە و نابێت، تەنها بە چڕکردنەوە و ڕاڤەکاریی نەبێت.
ڕاستە نیشانە/فۆرم/ لەدەقی بینەییدا سەرەتا ئایکۆنیانە سەرچاوەی گرتووە، بەڵام لە پرۆسێسی ئاوێتە بونیدا دەچێتە ئاسۆیەکی کراوەوە.(وەك پێشتر ئاماژەمان پێدا) ئەم ئاسۆ نوییەش ئامانجی لەوەدا خۆ دەنوێنێ نیشانە لە داتایەکی دیاری تاك ڕەهەندی خوێندراوەوە، بگۆڕڕێتە سەر داتایەکی شاراوەی نەخوێندراوە و فرە ڕەهەند، یاخود ئاڵۆز لە خوێندنەوەدا، ئەم هاوکێشەیە نەك هەر لەسەر ئەو جۆرە نیشانانە پیادە دەبێت، کە بە نیشانە ڕەمەك(عەفەوی) یەکان ناسراوە و خوێنەر/ وەرگر/ توانای ناسینەوە و

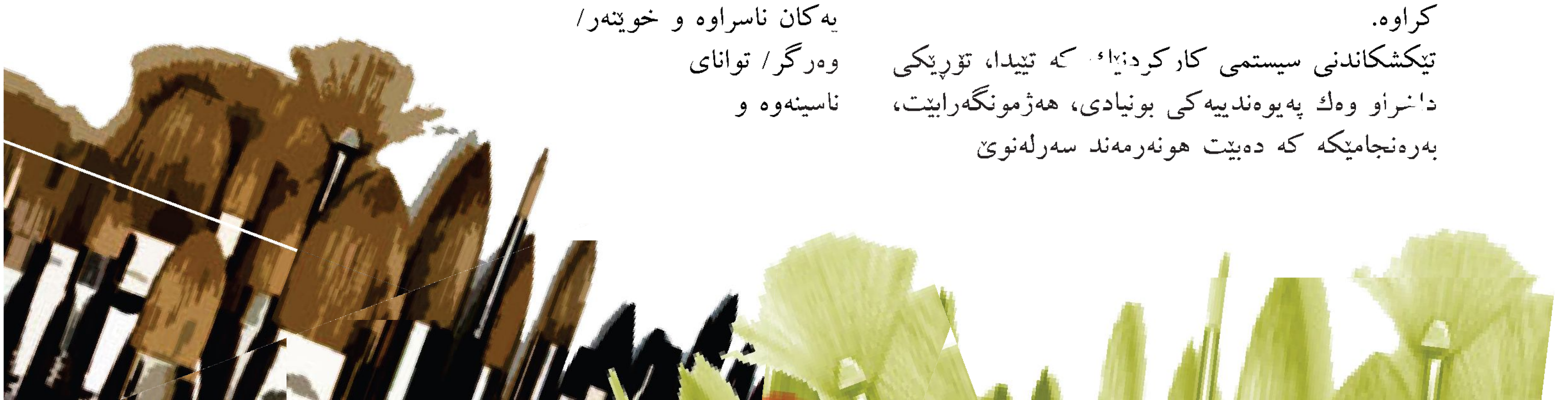

شێوەی ١

شێوەی٢

خوێندنەوەی (گەر بە ڕووکەشیش بێت) نییە. بەڵکو(ئەم هاوکێشەیە) بەسەر نیشانە ئایکۆنییە ناسراو و ئاشناکانیشدا هەمان کێشە و دەرئەنجامی دەبێت، چونکە لە ئاسۆ داخراو و تاك ڕەهەندەکەی تێدەپەڕێنێت. ئەمەش حاڵەتێکە هەژمونگەرا لە زۆرێك لە کارە هونەرییەکانی ئەم ساڵانەی دوا دوایی هونەرمەندا بەرچاو دەکەوێت. گەر بە دیاریکراوی گەڕانێك بەناو کارە هونەرییەکانیدا بکەین و بۆ دەرکەوتنی ئەم حاڵەتە بگەڕێین، ئەوا بۆ نمونە لە شێوەی (١) دا دەبینین :

فۆرمی/نیشانەی/ ئاسك لەلای هونەرمەند، لەم دەقەدا چیتر (ئاسك) وەك نیشانەیەك، واتا تەقلیدییەکەی خۆی وەك ئاژەڵێك پەخش ناکات، بەڵکو بە هاوشانی یەکەکانی تری پێکهاتوو لەسیستمی پەیوەندییە بونیادییەکانی نێو دەقەکە، خۆ بەرەو ئاسۆی نوێتر ئاراستە دەکات. بەتایبەت ئەو یەکانە (جگە لە بوونی فۆرمی چەند فیگەرێك لە بەشی خوارووی لای چەپی تابلۆکە) هیچ یەکەیەکی تری دەستنیشانکراو لەخۆ ناگرێت، نەك هەر هێندە، بەڵکو هەستکردنی بوونی (جێگە/شوێن)یشمان لێ دەستێنێتەوە، کە هەر ئەم نەمانی هەستکردنە بە بوونی جێگە خۆی لە خۆیدا هەستکردن بە بوونی (زەمەن)یش، بۆ بینەر، لەتەك خۆیدا ون دەکات. هەرچەندە بەدیهێنانی ئەم جۆرە بەرەنجامە لە سەرجەمی کارەکاندا هەمان بەریەککەوتنیان بەدەست نەهێناوە و ناهێنن. بەڵکو لە هەندێ کاری تردا هەستکردن بە بوونی ئاسۆ ئامادەیی بەهێز و پتەوی هەیە کە وادەکات و هەستکردن بە ڕەهەندی قووڵیی توانایەکی فشارگەرای خۆی هەبێت، و هەر لەو ڕوانینەشەوە ئامادەیی هەستکردنی جێگەیی کارایانە خۆی ئاراستە بکات. بۆ ئەم مەبەستەش بڕوانە شێوەکانی (٢)(٣)(٤)(٩) تەنانەت ئەم هەستکردنە لە شێوەی (٨)دا بە شێوەیەکی سروشگەرا (ئیحائی)یانەش بێت ئامادەیی خۆی هەیە. بەڵام ئەم حاڵەتە لە شێوەکانی (٥)(٦)(٧) دا بەدی ناکرێت. دیاردەی ئەم بەخشینە شوێنکاتییە لە دەقدا و هاوکات لێ سەندنەوەی، دەستپێکی بوونی ئەو پەیوەندییە جەدەلیانەیە کە دواتر دێینە سەر ئاماژە پێدانیان.

گەر بگەڕێینەوە سەر مامەڵە نیشانەییەکانی هونەرمەند، ئەوا دەڵێین، وێڕای شێوەی یەکەم هەمان مامەڵەی نیشانەیی، لە نیشانەکانی (سەگ) شێوەی (٢)(٣)(٩)، (ئینجانە) شێوەی (٤)، (دەموچاوێکی ئاسەواریی کۆن) شێوەی(٥)، دەردەکەون. ئەمانە گشت سەرباری بەکارهێنانی کۆلاجیانەی ئامرازی وەك (واشەر، برغوو، دراوی کانزایی) (فۆرمی ڕاستەخۆ)، کە لە ئەرکە ئاساییەکەی ڕۆژانەی خۆیان و پەخشە فۆرمییە ئایکۆنییەکەی خۆیانی دەرکردوون، بەرەو ڕەهەندگەلێکی تری کراوە لە گوزارشتکردن و

شێوەی٣

شێوەی٤

جوانیدا، بە پێی ئەو توانا تەعبیرییانەی سیستمی سەربەخۆی پێکهاتەی دەق ئاراستەیان دەکات. (سۆسیر)دەربارەی ئەم حاڵەتەی دەق دەڵێت:" بەدیهێنانی ئەم جۆرە سیستمە، سیستمێکە سەربەخۆ، بۆ هیچ شتێکی تر ناگێڕێتەوە، خودی خۆی نەبێت، هاوشانی حوکمکردنی پەیوەندییە خۆبەخۆکانی لە کارکردنیدا لە بەکارهێنانی واتا و ئاماژەکانیدا"(سوسیر، فردیناند: علم اللغه العام، ص٨٤)
سەرباری خوڵقاندنی ئەم ئاراستەیە لەلایەن نیشانە ئایکۆنیەکانەوە، هەر بوونی ئەم نیشانانە بوونەتە مایەی دروستبوونی پەیوەندییەکی جەدەلی تر لە نێوان دەستنیشانکراوی فۆرم و نادەستنیشانکراوی فۆرمدا، کە ئەمەش خۆی لە خۆیدا، هاتوچوونێکە،(لە چوونە پێشەوە و هاتنە دواوە) یەکانگیر لە نێوان ئایکۆنی بوون و ئەبستراکتدا. ئەم ئاویتە کردنە سەپێندراوەش هەوڵدانێکە ڕووەو بنیاتنانی جیهانێکی جوڵاو لە نێوان هەردوو لادا، لە حاڵەتی ئەبستراکتدا، سیستمە ئایکۆنیەکە ئامادە دەبێتەوە و هاوکات بە چاوێکی ئەبستراکتیانەش ئایکۆنی بوونەکانی بەرجەستە کردووە، لە هەردوو حاڵەتەکەشدا لەنێوان دوو جیهان یاخود دوو کەناردا دەبزوێت، کە کێشەیەکی بوونگەرای تایبەت پێکدەهێنن، و هەوڵدەدات بە دامەزراندنی جیهانێکی هاوشان بۆ موستەحیلیەتی ئەزمونی هەستیی، ئەمەش لە ڕێی لێکدانی ئەبستراکتبوون بە ئایکۆنی بوونەوە، ئەوەی هێنانە گۆی ئەبستراکتە بێدەنگ کردنێکی ئایکۆنی بوونە، ئەزمون و ڕوئیای هونەرمەند ئەکەوێتە ژێر چینی توێژاڵێی ئەم دووانەییەوە، دووانەییەك کە ڕەنگە چەندێ لێکدژبن (لێکدژییەك لە نێوان یەقین و دڵەڕاوکێیەکی مەعریفیی یاخود کێشەی گەڕانێك بەدوای پێوەرێکی جێگیر لە دیاردەیەکی بزۆکدا) وەك بەرجەستەکردن و گوزارشتکردن، بەڵام لای هونەرمەند خاوەن تەباییەکی تایبەت بن. وەك (نیکۆلاس دوستائیل)دەڵێت:"ناتوانم لێکدژییەك لە نێوان هونەری ئەبستراکت و دەستنیشانکراودا/ ئایکۆنیدا/ ببینمەوە، نیگارکێشان دەبێت هەردووکیان بێت پێکەوە: ئەبستراکت بێت بەو سیفەتەی دیوارێکە، و دەستنیشانکراوە/ئایکۆنە/ بەو ئۆرت(ئیعتیبار)ەی سپەیسێك دەنوێنێ" (عرابی،أسعد: نیکولا دوستائیل والبعد النفسی لعماله الفنیه،ص١١٦).
ئامادەبوونەوەی ئەم جەدەلیەتە لێکدژە لە یەقین و دڵەڕاوکێ، لەو وتەیەی(ئەنتۆنیۆ مەچادۆ)ی شاعیریشدا (ئەی ڕێبوارەکە... ڕێگا نییە، ڕۆینە ڕێگا دروست دەکات) دەردەکەوێت، کە هونەرمەند (قەرەنی جەمیل) وەك سەردێڕێ بۆ ئاخاوتن لەسەر

شێوەی ٥

شێوەی ٦

پیشانگەکەی ساڵی (٢٠٠٨) لە سلێمانی/گەلەری سەردەم، بەکاری هێنابوو، لێرەدا دەبینین بوونی ڕێگا یاخود دروستکردنی، یەقینێکە (دەستنیشانکراوی/ئایکۆنی بوون)و نەبوونی یاخود نەمانی (ئینفۆرمەل/ئەبستراکت بوونە)، پێکەوە بەرجەستەی ئامادەبوونی پەیوەندییەکی جەدەلیی و هاوکات بوونی دڵەڕاوکێیەکە دەکات.
هاوشانی بوون و ئامادەیی پەیوەندییە جەدەلییەکانی: بوونی هەستی شوێنکاتی و نەبوونی ، بە ئایکۆنی بوونی فۆرم و نائایکۆنی بوونی، دەستنیشانکراوی و ئەبستراکتبوون. ئەمانە سەرجەم بونەتە هۆکاری بەدیهاتنی پەیوەندییەکی تری جەدەلی، کە ئەویش پەیوەندییەکە لە نێوان بە خاکە(خامە)کردنی فۆرم (پرەنسیپی ڕێزگرتنی خاکە(خامە)ی کارکردن) و بە فۆرم کردنەوەی خاکە(خامە) ی کارکردندا. ئامادەییەکانی ئەم پەیوەندییە نەبڕاوەیە وای کردووە لە هەندێ کاری هونەرییدا، بەشی دووەمی هاوکێشەکە هەژمونگەرایی خۆی پیادە بکات و دەق بۆ خۆی بکاتە پانتاییەك سەرلەبەر بۆ کاراکردنی هێزی گوتاری توانا ئیستاتیکییەکانی بەهای خاکە لە ڕەنگ و کەرەسەی تێکەڵاوی جیاوازی تر. بۆ ئەم مەبەستەش بڕوانە شێوەکانی (٥)(٦)(٧)(٨)(٩).

ئامادەبوونەوەی ئەم دووانەییانە سەرجەم، تێکشکاندن و تێپەڕاندنێکی ئەو حاڵەتەیە کە پێی دەوترێت (Griffe) یاخود جێگیریی و چەقبەستوویی مۆرکی هونەریی لەلای هونەرمەند. لە دواجاری دیالۆگماندا لەسەر بوونی ئەم پەیوەندییە دووانەییانە ماوەتەوە ئەوە بڵێین، ئامانج لێرەدا بەدیهێنانی نەهلستیبونێکە، کە سەرلەبەری هەر بونێکیان هەڵبوەشێنێتەوە ، لە میانی ئایکۆنی بوون بێت یاخود ئەبستراکت.

وەك ستایلی هونەریی، هونەرمەند بە ستایلی ئەبستراکت ئێکسپرێشنیزم کاری کردووە، سەرباری بوونی ئەو حاڵەتە هونەرییەی پێشتر وەك بوونی جۆرێك لەخەسڵەت و سیمای تایبەت لە کارەکانیاندا ئاماژەمان پێدا. هاوشانی ئەم جۆرە چارەسەرە تەکنیکییە، هونەرمەند لەنێو شێوازی ئەبستراکت ئێکسپرێشنیزمدا بە سەمتی سروشگەرایی (Gastrula) کاری کردووە.

وەك گوتاریی واتایی دەق، بە تایبەت لەو کارە هونەرییانەدا کە چیتر هیچ ئاماژەیەکی بەئایکۆنی بوون ئامادەیی نامێنێت، کە بەدەر لە سروشیی دیوار یا هەر پانتاییەکی کۆنی ڕێزاڵبوو، کە لێوانە بە ڕەنگی ژینگەیەکی پیس بوو هاوکات خاکیی زەرد و ڕیزاڵبووی ئەمێستای کوردستان لە زۆربەی وەرزەکانی ساڵدا، یاخود بە هەمەکی کردنی هەر یەکەیەکی بەشەکی، شتێکی تری تیا بەدیناکرێت، جگە لە هەڵگرییەکی پڕ ئەمانەت نەبێت، بۆ وتاری خاکە(خامە)ی کارکردن، کە تیایدا خودی خاکە دەبێتە گوتاری ئاراستەکراوی دەق، واتە هەڵگێڕانەوەی پڕۆسێسی باو، لە بە ئامانجکردنی ئامرازدا. کە گوتاری تەکنیکی خاکە، زاڵە تەنانەت بەسەر توانا پەخشییەکانی فۆڕمیشدا، بە ئاستێ، فۆڕم لەناو گوتاری تەکنیکی خاکەدا دەتوێتەوە، هەر ئەم هۆکارە مامەڵە تەکنیکییەیە وا دەکات و کردوویەتی، بە درەنگ، لە دوا دووەم جار و سێهەم جاری سەیرکردنمان، تێبینی فۆڕم بکەین، وەك ئەو فۆڕمە نیوە دەرکەوتووەی سەگێك هەیەتی لە بەشی خوارووی چەپی تابلۆیەکیدا. شێوەی (٩).

بەڵام لەو کارانەدا کە فۆڕمە ئایکۆنیەکانی وەك (ئاسك یاخود سەگ) بەدی ئەکرێت، جا ڕاستەوخۆ بن یاخود ناڕاستەوخۆ، هەمیشە تەنهایی و بەتەنها ژیانی ئەو ئاژەڵانەمان دێنێتەوە یاد کە خۆ لە مرۆڤ

شێوەی ٧

و نزیك بوون و تێکەڵاویی بوونی، بە دوور ئەگرن لە ژینگەی هونەرمەندداﺍ، گوتاری ئەم کارانە، پەیامێکە بۆ ئاشتکردنەوەی مرۆڤ لەتەك ئاژەڵەکاندا و بە تەبایی پێکەوە ژیانیان لەیەك ژینگە و دەوروبەردا، دوای زیزکردن و دوورخستنەوەی ئەو ئاژەڵانە لەلایەن مرۆڤەوە لە کۆمەڵگەی مۆدێرنی مرۆڤایەتیدا. هەر لەم میانەشەوە هونەرمەند لە ڕەهەند گەلێکی تری واتایی دەدات، لە تەنهایی و هەستکردن بە نامۆیی و تاکڕەویی، تا دەگاتە دوورکەوتنەوە لە سروشت و لەدەستدانی جوانی و ساکاری و سادەییەکانی ژیانی بەرایانەی مرۆڤ لەنێو /لەگەڵ سروشتدا. ئەم ڕەهەندە واتاییەش خۆی لە خۆیدا لە دەستدانی لایەنە ڕۆحییەکانی مرۆڤی ئەم سەردەمەیە و دواجار هەستکردنە بە نەهلستی بوون.

گوتاری دەقی بینەیی لە ستایلێکی وەك ئەبستراکت ئێکسپریشنیزمدا، بەتایبەت لە سەمتی سروشگەرادا، توانای بەکۆدکردنێکی وا دەداتە نیشانە و ئاماژەکانی نێو بونیادی دەق، کە ئامادەیی خۆیان وەك داتاگەلێکی شارراوە بە ئاراستەی بینەر/وەرگردا پەخش بکەن، لەم سیستمە پەیوەندییە بونیادیەدا داتا شارراوەکان بێدەنگییەکی مانادار و بەئاماژە، بەڵام هاوکات خاوەن کاریگەرییەکی دیار لەسەر کۆبنیادی دەقە بینەییەکە، بەجێدێڵن. شاراوەییەکان دەبنە حاڵەتێك لە چاوەڕوانی کردن و چاودێری کردن، تا بینەر ناچاردەبێت بەشێوەیەکی کارا بەشداری بکات لە بونیادنانەوەی چەند جارەی دەقەکەدا، لەڕێی چەند گریمانە و پەیپێبردنێکەوە. ئەم چەند جارەیەی بونیادنانەوە، خۆی لە خۆیدا پرۆسێسێکە لە گەڕان و بنکۆڵ کردن(تەنقیب) لە ئارکیۆلۆژیای واتا کەڵەکەبووەکانی نێو چینەکانی بونیادی دەق. هەر ئەم پرۆسێسەشە وا دەکات توانا پەخشیەکانی گوتاری دەق، لەڕێی خۆ ئاراستەکردنە یەك لەدوا یەکەکانی چینە واتاییەکان، بەزیندویتی و کاریگەریی و بەردەوامی لەلای هونەرمەند بمێنێتەوە و گوتارێکمان ئاراستە بکات لە تەواونەبوون و بێکۆتابووندا.

شێوەی ٨

شێوەی ٩